

BELVEDERE

MERIDIONALE

A JGYTF TÖRTÉNÉSZHALLGATÓINAK LAPJA

Szerkeszti: Annus Gábor, Kersner Ákos, Soós Mihály

"... holmi 1920-as kurzust csinálnak"

Irodalmi Ujság, 1956. november 2.

Mítoszteremtés és ködösítés

Simó Márton

Temes vármegye

A valódi Nietzsche-kép egészen más...

Nagy László

MCMXCI Október

Tartalom

III. évfolyam 5. szám
1991. október

NAGY GÁSPÁR: Szerettem az őszi nőket	3
<i>Hajdani vármegyéink</i>	
Temes vármegye	4
<i>Erdély</i>	
SIMÓ MÁRTON: "A történelem a nemzetek szemétládája..."	5
35 ÉVE TÖRTÉNT...	
Irodalmi Ujság, 1956. november 2.	
Németh László: Emelkedő nemzet	7
Tamási Áron: Magyar fohász	9
NAGY LÁSZLÓ: Friedrich Nietzsche, a "prefasiszta" próféta?	10
CSIPES ATTILA: Mezőtúr fazekassága, jellemző edénytípusai I.	11
ARANY ILDIKÓ: Az Özönvíz I.	15
<i>Téka</i>	
Magyarok Európában I-IV.	18
<i>Anekdotakincs</i>	
Tollkereskedő, Százharminc szó percenként, Műértők, Az éleselméjűség természete, Távolítsák el a feleslegest, A cár-orvos	19

BELVEDERE

Kiadja: A szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola
Történettudományi Tanszékének IV. Béla Köre

Kiadásért felel: Dr. Szegfű László
Megjelenik: 250 példányban

NAGY GÁSPÁR:

Szerettem az őszi nőket

Szerettem az őszi nőket
gyümölcsillattal jövöket
érett szeptemberedöket
hajnali ködbe tűnöket
az októberi lobogókat
novemberben elhagyókat
mint elúszó gyors hajókat
amíg néztem láttam őket
a folyton télre készülöket
szemükben is didergöket
de fák példáján vetkezöket
igen - a velem vétkezöket
sóhajuk ívén az ókat
a velem együtt meghalókat
nagyon szerettem a jókat
vad álomba ringatókat
s az álomból ébredöket
homlokukon a redöket
Holddal Nappal felkelöket
nappal velem bolyongókat
haloványuló bolygókat
csillagokra szakadókat
csillag-gyereket termöket
szerettem az őszi nőket
nem nevezhetem meg **ŐKET**

Hajdani vármegyéink

Temes vármegye

A honfoglalás idejében a mai Temes vármegye és környéke - a névtelen jegyző szerint - Glád fejedelem országa volt, kit Árpád vezérei a Temes folyó mentén győztek le és e győzelemmel egész országa magyar kézre jutott. Árpád Kundot, a hét vezér egyikét, telepíté ide törzsével.

És a mint a honfoglalásnak egyik legvéresebb fegyverténye itt folyt le, úgy azóta, egy évezreden át, hazánkknak ez a része számos kiváló hadi eseménynek volt a színhelye. Itt védte meg országát és hitét Szent István Ajtony ellen, itt törte meg Szent László a kunok hatalmát; innen intézte hadjáratait a nagy Hunyadi János és utódai: a temesi grófok, a török ellen. Itt dőlt el 1514-ben a Dósa György alatt felázadt parasztok sorsa; itt halt hősi halált hazájáért és hitéért Losonczy István. Itt törte meg végre a törökök hatalmát Savoyai Jenő, és itt folyt le a szabadságharcnak utolsó csatája: a temesvári, melyet Mészáros Lázár hadügyminiszter a mohácsi vérszél felérő csapásnak jelzett.

Az évszázadokon át tartó török háborúk ideje alatt elpusztult e vidék teljesen. Már 1524-ben - Temesvárt kivéve - néptelen volt a vármegye. 1552-ben Temesvár sorsa is meg volt pecsételve és ezzel az egész Délvidék török kézre jutott.

A visszafoglalás évében, 1716-ban, alig volt a vármegye területén néhány ezer, nagyjából kóbor lakos. De nehéz is volt itt a megélhetés. Az egész vidék mocsarakkal és nádasokkal volt tele s az egészségügyi viszonyok is a lehető legkedvezőtlenebbek voltak. Nagy feladat várt a visszafoglalókra! Új lakosságot kellett telepíteni e vadon vidékre, le kellett csapolni a mocsarakat és egészségessé tenni a malária- és pestis-fészekké vált területeket. Nehéz és hosszadalmas munka volt, de ez is sikerült.

A kiterjedt mocsarak és nádasok helyét dúsan termő szántóföldek, ringó búzátáblák foglalják el, melyeken a külföldön is híres "bánáti búza" terem. Magas, sugártornyú templomok körül elterülő nagy községekben jómódú, elégedett néplakik. Szóval, a hol hajdan az elhagyatottság, a szegénység, a kultúra teljes hiánya uralkodott, ott mindenütt fejlődést, jólétet tapasztalunk.

Századokon át dúló harcok színhelye, a törökök elleni hatalmas védőbástya volt Temes. Most a béke áldásait élvezi. Virul, gyarapszik, fejlődik és - a mit talán először kellett volna említenem - magyarosodik! Ha néha-néha önző nemzetiségi agitátorok a békés egyetértést megzavarni törekcszenek is, áldatlan működésük termő talajra nem talál. Az e vármegyében lakó különféle nemzetiségek belátták, hogy a magyarság testvérenek tekinti ez az ország minden lakóját, belátták, hogy itt egy újabb édes hazára, egy gondos anyára talált, ki szeretettel ölel magához mindenkit, a ki hozzá szeretettel közeledik!

(Temes vármegye. Magyarország vármegyéi és városai sorozat. Bp. é.n.)

Erdély

SIMÓ MÁRTON:

"A történelem a nemzetek szemétládája..."

Kedvenc történelemtanárom kezdte ezekkel a szavakkal a tanítást. A hetvenes évek végén nagy merészség volt ilyen kijelentést tenni, még ártatlannak látszó középiskolások előtt is. Ha jól emlékszem, heti két órában tanultuk volna azt a marxista történelmet, mely szerint a gazdasági önállósággal és sok fontos egyébvel nem rendelkező nemzetiségek léte véges, fennállásának napjai megszámlálhatóak, és így tovább. Sorra kellett volna kerülnie a dákó-román kontinuitásnak, és egyéb elméletek felsorakoztatásának, melyeken át követhető egy logikátlan involúciós folyamat.

Az említettek valahol messze Erdély legbelső tájain történtek. (Akkor még nem látszottak ennyire nyilvánvalóan a szocializmus törésvonalai, még Lengyelországban is viszonylagos csend uralkodott, Gorbacsov nem volt közelebbi ismerős.) Joggal csodálkoztunk tanárunk merészségén, hiszen pártmúltját ismerve eltökélt kommunistának véltük. "A történelem a nemzetek szemétládája" - visszhangzott bennünk a mondat; ízlelgettük a mögötte rejtőző jelentést.

Egyre jobban előrehaladtunk a tananyagban, már valahol a tanév közepén jártunk, amikor rádöbrentünk, hogy az előírt tankönyvet nem is használjuk, nincsenek füzeteink, sőt: nem is felelünk! Úgy teltek az órák, hogy csupán beszélgettünk a tananyagról és a hozzá kapcsolódó témákról. Sosem a felhagyott anyagról, hanem mindig az újról, amit a tanárnak kellett volna előadnia. Az órák végén, aktivitása szerint, titokban mindenki kapott jegyet, záráskor pedig ezek átlagaként, szintjének megfelelően osztályoztatott...

Roppant szégyeltük magunkat hiányosságainkért, és minden forrást fölkerestünk, ahonnan okulni lehetett, és lassan, észrevétlenül "csapdába" kerültünk: megszerettük a történelmet. Túl későn vettük észre, hogy tanárunknak van cinkosa is: az irodalomtanár. Néhány hónap múlva már ismertük városunk minden híres épületének múltját, tudtuk hová temették Bem kürtösét, és belépőt szereztünk az - egyébként zárolt, és R. elvtárs által őrzött - dokumentációs könyvtárba, ahol kódexeket lapoztunk. Apáczai, Pápai-Páriz, Baróti-Szabó műveit silabizáltuk, s ha mindent nem is értettünk meg, becsülni tudtuk a múltat és véle együtt annak közelebbi tárgyi és szellemi értékeit.

"*Mételyes, csúf korban*" is lehet egészséges szellemeket nevelni az iskolák ligeteiben - hiszem, de mindehhez tanárookra van szükség, akik a kamélión-mesterséget tanulva, némi "pálfordulás" és fondorlat segítségével játsszák ki a jellemtelenség évadának örökdő farizeusait.

Időközben eltelt több mint tíz esztendő. Sok víz lefolyt a Nagyrománia "határát" jelentő Tiszán, változott, más lett a világ. Alkalmam adódott itt, Szegeden, beszélgetni olyan történelemtanárokkal, akik ma próbálnak *tanítani* a szomszédos államok magyar iskoláiban.

Soká tart, amíg sikerül elfogadtatni az illetékesekkel, hogy több szemléletet is kell tanítani a diákoknak. Sok a fehér folt, melyeket mesterségesen alakítottak ki; gyakori a történelmi személyiségek mesterséges *honosítása*. A romániai oktatásban hetven éve tart ez a hivatalos álláspont - mondója erdélyi ismerősöm -, így találkoztunk: Gheorge Dojával, Matei Corvinnal, Iancu de Hunedoarával, Francisc Racotival stb., miközben az erdélyi kastélyokban és kúriákban hajtatóházak, gombatenyészetek, gabonaraktárak, szerencsésebb esetekben árvaházak vagy szociális otthonok működnek. Továbbra is folyik túloidalt a mítoszteremtés és ködösítés...

Román ismerősöm mondja - meséli egy másik tanár -, ha igaz, hogy csak tizenhét magyar középiskola működik Romániában, akkor legalább hetven román tanintézetben kellene kötelezően bevezetni a magyar nyelv tanítását, hogy a mi részünkről is (részben) jóvátehesük a mulasztást és a kárt, amelyet tudatosan okoztunk az 1918 óta felnőtt nemzedékek lelkében.

A történelmet érzelmi túlfűtöttség nélkül kell tanítani, csak úgy küszöbölhetjük ki a lelki torzulást - zárja le a beszélgetést egy felvidéki tanár.

Egy korszak végetért, s talán, ha nem közelít valami balkáni vihar, újat kezdetünk el.

A történelem mégsem lehet a nemzetek személtládája! Hiszen akkor mi, a ma élő nemzedékek, mindnyájan guberálók vagyunk! De: ha azzá válna, akkor hatalmas szeméttelappé lesz a Föld, melynek bűze, füstje megfojthatja bennünk a jó és a rossz szándékot egyaránt...

35 ÉVE TÖRTÉNT...

Irodalmi Ujság

VII. ÉVFOLYAM, 41. SZÁM

A MAGYAR ÍRÓK LAPJA

1956. NOVEMBER 2.

Ismét magyar lett a magyar...

Írta: Petőfi Sándor

Ismét magyar lett a magyar, ismét magyar lett a magyar,

LÁBHOZ TETT FEGYVERREL

Ami a szabadságharcok első felvonásán nem történt meg, az az ország, amely még a terror alatt is bírta volna magát a szabadság idejére, az ország megalapításánál és megalapításánál is meg kellene állnia. A terror ellenére is.

Németh László

Emelkedő nemzet

Amikor tizenhárom évvel ezelőtt a második szárszói konferencián utolszor találkoztam a fiatal magyar értelmiség színe-javával s tudva, hogy tán sohasem szólhatnak többé hozzá, végigtekintettem az akkor lezáródott koron, figyelmeztetem őket, ne higgyék el, hogy ez a két magyar évtized, az azóta annyit emlegetett Horthy-korszak nemzeti szempontból olyan meddő és gyatra volt, mint a rendszer, amely nevét adta.

(...) Egy kisképességű, anakronizmust jelentő réteg kormányozta az országot. Ennek a rétegnek azonban volt egy előnye, más későbbi szintén kisstilű és szintén anakronizmust jelentő rétegekkel szemben, hogy nem volt túlságosan népes s miután egy kicsit megszitta magát, nem avatkozott túlságosan mélyen az életbe, sőt bizonyos büntudat is fejlődött ki benne, s a magyar társadalom fejlődését ha nem is segítette elő, de akadályozni is csak kis mértékben tudta.

S éppé az ellentét, a reformokra képtelen maradi vezető réteg s alatta a maga életéhez bátorságot kapott társadalom döbentett rá engem, előbb halk remény, aztán a bizonyos-

ság formájában, hogy a magyar a rend ellenére, amelybe bele-szorították, *emelkedő* nemzet. Ez annál feltűnőbb volt, mert ugyanebben az időben Európának több nagy népe - nyugaton s keleten - nivójóléte s új technizálódása ellenére a hanyatlás jeleit kezdte mutatni.

Az emelkedés főképp szellemi és gazdasági téren volt szembeszökő. Mindig nagy honvágygal néztünk a reformkorra, a szabadságharcot megelőző évtizedekre: az igazság azonban az, hogy akkor közel sem volt annyi nagy írója, művésze, muzsikusa, tudósa ennek a nemzetnek, mint a joggal megbélyegzett Horthy-rezsim alatt. Két nagy nemzedék dolgozott egymás mellett, a viszonylagos szabadságot a lényeges kimondására, az elviselhető korlátozást a pasztikus tömörítésre használva ki. A magyar zene ebben az időben emelte a világ fölé az első kultúrhistóriai jelentőségű magyar nevet, a Bartókét, s az ismeretlen nyelvűbe zárt magyar irodalom ekkor támasztott reményt, hogy ugyanezt megismétli.

De csaknem ugyanilyen volt a haladás gazdasági téren, ahol pedig az állam tehetetlensége szinte teljesen megakadályozta

a nagyobb méretű kezdeményezést. Különösen a kiscemberek bizonyították be, hogy a magyar gazdaságilag is tehetséges nép. A halogatott földreform ellenére százezrek szakítottak le maguknak egy darabka földet, melybe szorgalmuk beleöhlhették, jól gazdálkodó kisbirtokok, kertek ezrei lepték el az országot, s nem véletlen, hogy ebben az időben merült fel Kertmagyarország terve, a szövetkezett minőségi gazdaságokból fölépített, okosan iparosított, kertész színvonalon álló kertész gazdától megművelt magyar föld látomása. Ezzel egyidőben az ipari munkásság szakképzettsége is nőtt; a főváros körüli kertvárosokat részben az ő házacskáik népesítették be s nem volt vad álom többé a másik gondolat: az értelmiségi színvonalra emelkedő munkás és paraszt nép s a néphez szító értelmiség testvéricsülése egy értelmiségi társadalomban.

Ahhoz, hogy a nemzet emelkedésében igazán bízni tudjak, egy hiányzott: a nemzet erkölcsi és politikai érzék dolgában nem állt olyan magasan, mint szellemiekben. Szinte a legelmebb összetartás is hiány-

zott; az elért vívmányokat, félt volt, könnyű lesz kicsikarni a kezéből. A megszálló német csapatok rendőrei mondták, hogy egy országban sem kaptak annyi följelentést. Még vége sem volt a háborúnak, s már megkezdődött a tolokodás az új pozíciókért: a másik magyar kiszolgáltatása a jövő gazdáinak. Tisztelet a kivételeknek, de a magyar természet nem nagy ellenkezéssel, sőt sokszor igazán könnyű szívvel viselte, hogy legjobbjaikat kiemeljék a fészkekből. Azt, ami történt, egyetlen kelet-európai nép sem kerülte el. De hogy így történt, annak a magyar sunyítás és irigység majdnem olyan mérték volt oka, mint a külföldi ügynökök szolgálalkúsége.

Az elmúlt hét azért volt óriási élmény a számomra, mert ez a néhány nap mutatta meg, nemcsak nekem; de az egész világnak, hogy a magyarság erkölcsileg mekkorát emelkedett. Hiszen nem mondom, voltak jelek rá eddig is. Még a tömlőszerű elzártágban élő, elfeledett ember is érezte, hogy az ifjúságból más levegő csap felé, mint kortársai közül. De hogy a

nemzet a győtrésben és megaláztatásban így összeforrt, hogy diákok, munkások, katonák minden előzetes szervezkedés nélkül közös elszántságukkal így megszerveződhetek, a vezér nélküli felkelésnek ez a csodálatos látványa meghaladta nem reményemet, de képzeletemet.

Sajnos, azok közé az emberek közé tartozom, akik a természetől a veszélyt látó képzeletet kapták súlyos ajándékkul. A forradalom vidéken ért. A sok éven át tartó rettegés, az aránytalan munka, az erkölcsi nyomás börtön nélkül is összeroppantott. (...) A forradalom előtti nap azzal az elhatározással utaztam vidékre, hogy kiadatlan kézirataim rendezésének élek, s nem térek többé vissza a fővárosba. Egy napig tartott a nyugalom. A rettenetes aggodalom órái után csak egy éjszakát birkóztam az örömmel; azóta már csak a felelősség szorítását érzem.

Az utolsó ötven év magyar szellemi fejlődése világosan fölírta a célokat, melyek felé egy magyar forradalom esetén törekednünk kell. De az utóbbi

évtized gazdái tudták, miért irtják a könyveinket. Ezt a magyar eszmevilágot kevesen ismerik, s most örájuk, a kevesekre vár, hogy a nagyszerű lökést, melyet a nemzet eltökéltsége adott, ne engedjék félresiklani.

Még csak annyit láttam, amennyit a rádió s a vidéki események látni engedtek, s már ott állt előttem a veszély: a közele, hogy a nemzet szent felindulásában a bosszúvágy sugallmazóira hallgatva, olyasmit talál elkövetni, amit nem lehet többé jóvátenni, s a kissé távolibb: hogy mialatt a fegyvert fogott nép figyelme a szovjet csapatok kivonása felé fordul, az új pozíció felé csörtető emberek, akik régi fényük visszatérését várják, megfelelő hadállást foglalnak el s a forradalomból ellenforradalmat, 1956 magyar szabadságharcából holmi 1920-as kurzust csinálnak.

Kinek kell ezt megakadályozni, ha nem nekünk, akik látjuk, hogy mit lehet itt elveszíteni. Az alól, hogy szóljunk, felmentést csak a halál, vagy még az sem adhat.

(...)

A Magyar Írók Szövetségének nyilatkozata

Nemzeti forradalmunk, szabadságunk és függetlenségünk kivívásának legnagyobb erénye az erkölcsi tisztaság.

A magyar írók kivették részüket a forradalom előkészítéséből. Kötelességük, hogy örködjék a forradalom tisztaságát is.

Követelik, hogy vonják felelősségre mindazokat, akik a nép ellen vétkeztek. Ugyanilyen határozottsággal követelik azt is, hogy a bűnösök a szabad magyar bíróság előtt feleljenek. A nép ne az utcán ítélkezzék, hanem a tárgyalóteremben!

Felszólítunk mindenkit, hogy a vétkeket bántatlanul adják át a nemzetörökség vagy a honvédség járőreinek. A személyi bosszú méltatlan hozzánk. Meggyőződésünk, hogy a magyar nép ebben is egyetért íróival.

A világ szeme rajtunk. Csodálja forradalmunk tisztaságát. Ne essék rajta folt!

Budapest, 1956. november 1.

A Magyar Írók Szövetsége

Tamási Áron

MAGYAR FOHÁSZ

Az idők gyógyító lázában él a magyar. Történelmünk ezer évén átlobog az emberi Géniusz üzenete, mely nemzeti hőseink példáit emeli élénk és költőink fénylő szavait idézi.

Nincs módunk kitérni a hűség elől.

Tizenegy éve élünk örhe-lyünkön: ezen a földön; szomjazva az emberi és a nemzeti lét igaz voltára. Élünk vágyakozásban az enyhület után, de szomjúságunkban itthon a hazugság italát nyújtották nekünk, a világ pedig vegyes főzetekkel kábított minket. Ebben a zavaros veszélyben, a hosszú sóvárgás után, emberi és nemzeti létünkben rethettünk-e mást, mint amit tettünk?

Magunk főztünk enyhítő és éltető italt magunknak. A kor, melyben élünk, s amelynek ablakán a jövőbe nézünk, vért csordított ebbe az italba. Örök intelem ez, mely egyformán szól nekünk magunknak és a

világnak. Minket arra int, hogy a kor forradalmát magunknak kellett volna végbevinnünk. Mivel nem ezt tettük, hanem ajándékba fogadtuk el, olyan esztendőket rakódtak történelmünkre, amelyek hagyományainkat elferdíteni törekedtek, természetünket gúzsba kötötték és jövőnk felől kétségekkel kínoztak. Ebben a hamis és igaztalan állapotban a nép nem találhatta meg nyugodalmát és alkotó erejét bénaság fenyegette.

Ezért kellett megtörténnie annak, ami történik.

A kehely, amelyben magyarok véreseppjei szentelik meg az éltető italt, a világot arra inti, hogy nagyobb gondal és tisztább lélekkel örködjék az emberi lét méltósága fölött. A hatalmak, melyek a maguk rendszerében élni jónak és helyesnek látják, adják meg nekünk a lehetőséget, hogy mi is a magunk emberi és nemzeti

formánkban élhessünk. Ez a forma nem más és nem is lesz más, mint a társadalmi demokrácia és a nemzeti függetlenség formája. Ezt a formát, kormányzás dolgában egy nemzeti kormány tudná a nép akaratával megtölteni; a művelődés szellemével pedig a magyar léleknek azok a mesterei, akik az elmúlt évtized alatt is a nép hűségében éltek.

Szenvedő lélekkel áhítjuk, hogy a rontó harcok megszűnjenek; s kérjük az emberi bölcsesség szellemét, hogy e harcok küzdőit igazságtalan ítélet ne érje.

Méltó életünkért szóban és cselekedetekben a történelemhez fohászunk. Fohászunk mindnyájan, munkások, parasztok és ifjúság, nemkülönben jövőt álmódó költők, akik mind, és mindig rendületlenül hívei vagyunk hazánknak.

Budapest, 1956. október 26.

NAGY LÁSZLÓ:

Friedrich Nietzsche, a "prefasiszta" próféta?

Mára világossá vált, hogy a nácik főideológusai hogyan éltek vissza korábbi filozófusok, művészek gondolataival, műveiken elvégzett csonkítások és erőszakos félremagyarázások révén.

A torz Nietzsche-képnek az elmélyítéséhez még Lukács György is hozzájárult az *"Ész trónfosztása"* és *"Nietzsche és a fasizmus"* című műveivel. Bírálja elődjét: terméketlen dekadenciával, a valóságos lét tagadásával, militarizmussal, gyilkos ösztönök szításával, a monopolkapitalista-imperialista reakció jobboldaliságával. Miért tette ezt Lukács, hisz Nietzsche nem volt se antiszemita, se germanofil örült; csak mert a nácik feláldozták a "haza" oltárán?!

A valódi Nietzsche-kép egészen más, mint amit kései meghamisítói festettek róla. Érzékeny lelkű, és harcos humanista, aki egy kanaszfiú hevességével tör szét mindent, ami korlát, emberi gyengeség, az én önmozgatásának gátja. Az übermensch végtelen horizontjára feszíti fel az emberi értékek gyarló gyengeségében fogant hálóját. Koszmos méretűvé növeszti az individuumot, amikor azt mondja: *"Az ember kötél, amely állat és emberfölötti ember közé feszítetett, ... veszedelmes általmenés, veszedelmes útonlétel..., hogy ő csak híd, és nem cél..."*.

Mi is akkor Nietzsche szerint a cél? Az, hogy megtalálva az ember a "maga" lényegét (vagyis a transzcendens ént), mert *"kimerületlen, felfedezetlen még mindig az ember"* - társa legyen a Teremtőnek! Ezért mondja azt is: *"ne dugjátok fejetek a mennyei dolgok homokjába, hanem hordozzátok szabadon ezt a földi főt, amely a földnek értelmet teremt!"* *"Az ember olyan valami, aminek fölébe kell kerülni."* Az übermensch nem kötődött sem fajtához, népcsoporthoz, kultúrához, és minden hatalma önmagára irányul, nem politikai, vagy társadalmi jellegű, hiszen *"az ember ott kezdődik, ahol az állam véget ér"*. Tehát nyoma sincs semmiféle totális etatizmusnak, fajelméletnek, militáris agresszióknak. Mondhatnánk, hogy a felsőbbrendű embert a világösztön és az életösztön kettős ereje mozgatja (nyoma sincs a társadalmi kollektívumnak, mindent egy személy végez), hogy próbára tegye magát, összekapaszkodjon a világegésszel, megfeleljen legmélyebb természetének.

Látjuk tehát, itt szó sincs tömegpszichózisról, emberirtásról, inkább egy bölcséleti vállalkozásról, ami nem programtervezete, hanem evolúciós állomása a társadalomnak. Helyesebb talán kozmológiai antropológiáról beszélni, ahol az ember ösztöneinek, génjeinek csatornáin keresztül szerves része a kozmosznak, és mindennek közben a tudatában van.

CSIPES ATTILA:

Mezőtúr fazekassága és jellemző edénytípusai

I.

Mezőtúr a Nagykunság dél-keleti részén fekszik. Gazdag és jó minőségű agyaglelőhelyet találunk ezen a területen, amit több környékbeli, helyi téglagyár léte is bizonyít.

Még tekintélyes szakirodalmak (pl.: Domanovszky György: A magyar nép díszítőművészete) is úgy emlegetik Mezőtúr fazekasságát, mint még komolyabb feltárásra szoruló fehér foltot. E fehér foltot kívánom színesíteni, de nem e szakma helyi történetét feldolgozva, hanem a speciálisan túri jellegzetességek felé fordulva. Ezen jellegzetességek alatt értem a túri fazekasok elmaradhatatlan edényeit, formáit, színeit, díszítményeit. A helybéli mesterembereket ezek az edények tették híressé országszerte, s bátran hozzátehetjük, nem érdemtelenül.

A túri hagyományokat az aratókorsók, a butéliák (butellák), miskakancsók és tálak, a paraszti élet mindennapi tárgyai fémjelezték. Hogy Andrásfalvy Bertalan szavait idézzem: *"A népművészet ma többnyire vitrinbe, polcra, falra való, másra alig használható dísz tárgyat jelent, holott a népi műveltség eredetileg nem ismeri az önmagáért való dísz, a dísz tárgyat, a vitrint. A népművészet tárgyai szépségének, tökéletességének is részben az a forrása, hogy az ember saját maga használatára, igényei kielégítéseire alkotta, és önmagát nem csalta meg."*

Mindenekelőtt szólnunk kell a népi cserépedények szakterminológiájáról, tisztáznunk kell néhány alapfogalmat, úgy mint magának a mesterségnek az elnevezése, edények, edénytípusok hovatartozása főbb jellemzőjükkal és variánsaikkal. Erre azért van szükség, hogy mindenki előtt tisztázódjék, mikor melyik edényről lesz szó. Egyazon vidéken is előfordult például, hogy egyetlen egy féle termék más-más nevet kapott a mestertől, a kereskedőtől és az edények használatától. Ma már többnyire mindenütt fazekasnak, fazekasmesternek nevezik az agyagművest, ill. fazekasságnak a szakmát. A mesterség elnevezésnél fő szempontok a következők: nyersanyag, edénycsoport, mázoltság. Ezek alapján megkülönböztetünk fehéredényes, tálás, korsós, fazekas mesterségeket. Hogy melyik mesterség hol alakult ki, azt főleg a nyersanyaglelőhelyek határozták meg. Két főbb agyagtípus létezik: a tűzálló agyag, mely 1550 celsius fokot is kibír égetés során, és a nem tűzálló agyag, melyet jóval kevesebb fokon égetnek ki. Az Alföldön nem tűzálló agyaglelőhelyek voltak (vannak), így itt nem találunk hagyományos értelemben vett fazekasokat.

Ezek után nézzük meg, hogyan csoportosíthatjuk a cserépedényeket! A tárgycsoportok elhatárolásánál három fő szempontot kell figyelembe vennünk. Elsődle-

ges a forma, majd az edény fő funkciója, és végül a név, elnevezés, ami esetleg a formát is és a funkciót is érzékeltetheti. Ezek alapján megkülönböztetjük a következőket :

I. Laposedény

1 Tálasedény

2 Sütő-, főzőedények

II. Fennálló öblösedény

1 Fazékféle:

a, főzőfazekak

b, tárolóedények (szilke, bödön)

2 Korsóféle, öblösedény nyakkal

a, vizesedények (korsó, kanta)

b, borosedények (kancsó, kulacs)

c, pálinkásedények (butykoskorsó, butella)

3 Különbféle edények és dísz tárgyak

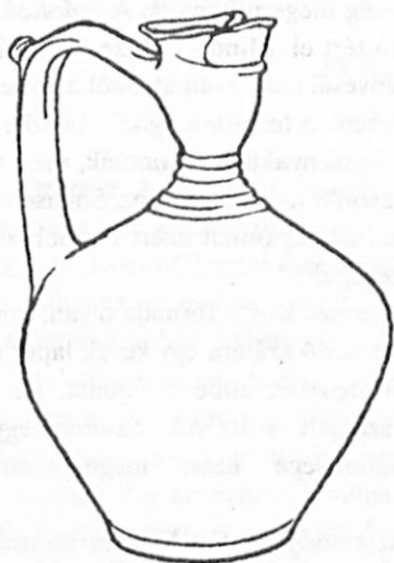
(A laposedény magassága nem több, mint az edényátmérő fele, a fennálló edény oldalfala felfelé áll, magassága nagyobb az átmérő felénél.)

Láthatjuk, hogy Mezőtúron a korsós mesterség edényei terjedtek el leginkább, de a múlt század 40-es éveitől legalább ekkora szerepet játszottak a mázas edények is. Említésre méltó, hogy a túri fazekasok századunk 30-as éveiben hozott felvidéki tűzálló agyagból tót fazekakat is készítettek, de ez a tevékenység a helybéli korsós-, mai szóval fazekaskultúrát nem befolyásolta.

Ha valamilyen cseréptárgy jellemző e vidékre, akkor a korsót kell első számú helyen említenünk. Legelterjedtebb változata a *parasztkorsó*. Itt a parasztljelző nem az edény mázolatlanására utal, hanem a forma egyszerűségére. Természetesen ez az egyszerűség viszonylagos, mert a parasztkorsónak szűk alja, bő öble és ismét szűk nyaka van. Ez a forma már önmagában sem egyszerű, sőt a korsónak más követelményekkel szemben is meg kellett felelni. Szinte mindig folyóedényként készült, azaz nem igazán mives munka, - talán - ezért is ragadhatta rá a parasztljelző.

A PARASZTKORSÓ

A CSÁRDÁSKORSÓ GUZSALYOS NYAKKAL

A korsó mellére gyakran piros és zöld csíkot húztak. A mellétől a nyakig eső rézsútos részt írókázták az 1870-es, 1880-as jellemző túri virágmintákkal. A nyakát általában rézsútosan írókázták, száját és fülét pedig zöld színű mázba mártották vissza. A korsó fülére azt mondták: gangosan és rangosan áll. Ez egyébként az összes korsóra igaz volt, nemcsak a paraszt formájúra. Lényege, hogy a fül legfelső része egymagasságú volt a korsó szájával, a legfelső résztől pedig függőlegesen a váll irányába tartott. Így a korsó a száján is meg tudott állni, mert a fül és a száj elég stabilitást adott az edénynek. A fül alsó része a vállhoz úgy idomult, mintha onnan nőtt volna ki, sőt a korsó öbölrészi ívének folytatása lenne. A fület az edényre ragasztás után ún. *szotyogtatóval* lyukasztották ki, teljesen az öbölígig. Ez egy vékony, enyhe ívű - mint a fül -, nyílhegyű pálca. Lyukasztás után ragasztották rá a csöcsöt. Volt ahol így is nevezték ezt a formát: *csöcsőkorsó*.

A fül és nyak találkozásánál van a korsó *szeme*. Ez több funkciót is szolgált. Merítéskor itt tudott kiszorulni belülről a levegő, illetve az edény nyers szárításakor a fülben lévő esetleges hajszálrepedéseket megállította, csökkentve ezzel a sejtet. A korsónak még egy alapvető formai követelménynek kellett megfelelnie. Az öbölnek a fenékszojtól egészen a nyakig ívesen domborúnak kellett lennie. Hiba főleg az öböl alsó részén fordulhatott elő. Ha itt nem domború volt, hanem egyenes, akkor *darázsseggűnek* mondták az edényt. Sőt előfordulhatott, hogy az alsó rész a bizánci edényformákhoz hasonlóan ívesen befelé görbült. Ilyen esetben *padmalyosnak* mondták a korsót. Az edény belsejébe pár szem golyót is raktak, ami a folyamatos tisztántartást is szolgálta.

A folyóedény azt jelentette, hogy nem személyre szólóan, nem rendelésre készült, hanem vásárra, bárki számára. A vidéken a parasztkorsó az 1870-es évektől terjedt el. Alapszíne a sárgás dudi szín. Az erdélyi *Dud* közösségből származó sárgás festékekkel öntötték be az edény alját, így a korsó 1/4-e körben vörösre égett ki. S hogy miért készült ilyen technikával a parasztkorsó? Mártani nem lehetett a festékes vödörbe, mert akkor a folyékony, sűrű festék eltömítette volna a fülén a lyukat, illetve lefolyva a rostélyon a csörgőket is odaragasztotta volna az edény aljához. (Erről azonban még lesz szó.)

Három ritkább formájú korsófajtát kell még megemlítenünk. A csárdáskorsó a parasztkorsótól díszítettségében és tartásában tért el. Mindig büszke kiállításnak kellett lennie. Színe általában sárgás, de itt igényesebbek lévén az öböl alsó részét is beöntötték. Vállára szebb, több és cifrább virágokat festettek. Igazán büszke tartását bő mellétől és szűk nyakától kapta. Guzsalys nyakúnak mondták, mert nyaka folyamatosan, lépcsőzetesen szűkült, azaz hasonlított a guzsalyhoz. Sohasem készült folyóedényként, mindig megrendelésre csinálták, öblén ezért legtöbbször a készítés helye, az évszám és a mester neve is szerepelt.

A csárdáskorsónál még ritkább a *kalapos korsó*. Külső formája olyan, mint a csárdáskorsóé, csupán a szája más. Ívesen kifelé hajló szájára egy kerek lapot raktak. Ez a kalapja. Rostélyt, szűrőt nem korongoztak ebbe a fajtába, az íves szájrészt lyukasztották ki körben, és ez szolgált rostélyul. Szintén egyedi megrendelésekre készítették, fölirata, díszítettsége ezért megegyezett a csárdáskorsóéval.

Még van egy igen ritka formájú korsó, az *emberfejű*. Ezt Mezőtúron inkább alulról, vagy fenékén merülő korsónak neveztek. Lényege, hogy az edény belsejében a fenéktől a nyakig egy tölcser alakú cső vezetett föl. Így ezt a fajtát alulról kellett megmeríteni. Nyaki részét emberfejűnek is korogozhatták.

Ezek a típusok voltak a mázaskorsók leggyakoribb fajtái. Természetesen a mázasok mellett továbbra is készítették a vörösre égetett vászonkorsót (mázatlan korsót), illetve a fekete edényeket is. A mázatlan edények díszítése a kavicsolás síkálás volt. Az eljárás lényege, hogy kavicsal mintát csiszoltak a nyers edényre. Kedvelt edények voltak, főleg azért, mert hidegen tartották a vizet. Mezőtúr búzatermő vidék lévén, az aratók ebben vittek maguknak inni a mezőre, ezért kapták ezek a korsók az aratókorsó elnevezést.

(Folytatjuk)

ARANY ILDIKÓ:

Az Özönvíz

I.

Özönvíz. Az emberek nagyrésze, s nem csak az ateisták, nem hisznek abban, hogy valamikor az emberiség nagyrésze áldozatul esett egy hatalmas áradatnak, amely a biblikus idők előtt érte a Földet.

Vajon akkor mi lehet az oka, mi lehet annak a háttérben, hogy majd minden nép mondavilágában fellelhetők ennek az ősi történetnek a nyomai? Mennyi belőle a kitaláció, s mennyi a misztifikált valóság? Egy kisebb fajta szökőárból - amely napjainkban sem ritka tengerrengések és szigetvulkánok kitöréseinek következményeként - ősapáink, mivel a "szokásosnál" többet pusztított, egy egész Földre kiterjedő katasztrófát kerekítettek volna? De akkor miért említik más, a Föld távoli pontjain keletkezett mítoszok is? Átvették egymástól? Esetleg ez a - Föld egészére kiterjedő - Világvallás egyik tantétele, mely csupán metafórikus tartalommal bír, s amely vallást az emberiség már elfeledte, de előbukkan más vallásokban, génjeink által bekódoltan?

Talán soha nem oszlik el a homály erről a rejtélyről, az azonban bizonyos, hogy őseink kevesebb értelmetlen dolgot műveltek, mint kései utódaik, s valószínű, a Vízözön legendája is valóságos alapra vezethető vissza. S ez lehet egy, azon a vidéken szokatlan, nagy esőzés, váratlan szökőár, vagy akár a Jégkorszak végének az utolsó nagy olvadása is.

A téma igen sokrétű, szerteágazó és összefonódó. Össze lehetne hasonlítani a kiváltó okok mitológiai magyarázatát, (Isten büntetésből küldte a földre, istenek közti vita eredménye volt stb...); a Vízözön utáni események különbözőségei is elgondolkoztatók (Isten megígérte, nem fogja többé elpusztítani a Földet stb... Új kérdés; honnan tudták, hogy nem lesz több Vízözön?) És még hosszan lehetne folytatni.

A legenda legautentikusabb forrásai a Gilgames-eposz és a Biblia, de idetartozhatnak még a teremtésmítoszok is, hiszen az emberiség újrateremtődött a Vízözön után.

Nézzük meg a Gilgames-eposz és a bibliai történet egyező, illetve különböző motívumait, vizsgáljuk meg a hasonlóság és eltérés okait!

A Gilgames-eposz egyes elemei és akkádok csillagának leáldozása után tovább élhettek a térség "maradék"-népességeinek mondakincsében, köztudatában. A héber törzsek Mezopotámiába urcoltatásukkor megismerkedhettek a történet-

tel, s mint Jahvéhoz, a haragvó istenhez illő tettet, beolvasztották saját, akkor még képlékeny hitvilágukba.

Mindkét szövegben isteni büntetés a Vízözön; s mindkét esetben isten, illetve az Isten figyelmezteti a kiválasztottat. A hajó illetve bárkakészítés is azonos motívum, s a legújabb kutatások szerint Noé bárkája is gömb alakú volt, akár Umnapistié.

Az akkád és a héber szövegben egyik legnagyobb eltérés a Vízözön időtartamában és lefolyásában mutatkozik. Az akkád kőtáblák szerint a Vízözön hat nap, hat éjjel tartott:

*"Mikor a hajnalfény felizzott, az ég aljáról barna felhő
kúszott fel egyre magasabbra, Adad isten mennydörgött abban.
Sullat és Hanis gyors futárként száguldottak előtte, rémes
kiáltással jelezve jöttét. Irragál cölöpöket tépett,
Ninnurta gátakat szakított, s az Annunakik felemelték
a pokolsercegésű fáklyát, hogy az országot láng eméssze!
Adad dühe dübörgő hadként, mind magasabbra kúszva, rontott
a fény tornyos bástyáinak, s bármily erős falak fogadták
végül mégis az ármány győzött - cserépként összetört az ország..."*

*"Álló napig zúgott, morajlott a déli szél, sziklákat döntött,
sarkát a víz sügyébe vágta s korbácsával habosra verve
addig űzte, hajtotta, míg csak ágaskodva a hegyre nem tört.
Zilált sörényű harci ménként szembeszökve, vadul sodorva
hullám zúdult az emberekre, akik letről mindegyre feljebb
szöktek az ár elől s a csúcson tehetetlenül megrekedtek.
Fojtó gőzök lepték meg őket, olyan sötét volt, mint a zsákban,
a fellegektől és a szélzúgástól nem látták, nem hallották egymást
s oly sűrű homály takará el a földet, hogy az istenek se
tudhatták, mi történik ott lenn."*

Tehát: láng, tengervíz, azaz szökőár, fojtó gőzök a hegyen - vulkánkitörés.

Ezzel szemben a Biblia:

*"..... felfakadának
ezen a napon a nagy mélység
minden forrásai, és az ég csatornái
megnyilatkoznak.
12. És esék az eső a földre negyven
nap és negyven éjjel."*

.....
"17. Mikor az özönvíz negyven napig
volt a földön, annyira nevedének a vizek,
hogy felveheték a bárkát,
és az felemelkedék a földről.

18. A vizek pedig áradának és
egyre nevedének a földön, és a
bárka jár vala a víz színén.

19. Azután a vizek felette igen
nagy erőt vevének a földön,
és a legmagasabb hegyek is
mind elborítottának,

.....
"24. És erőt vevének a vizek a földön,
száz ötven napig."

(Mózes I. könyve 7. 11,12.)

Azaz: "az ég csatornái" megnyíltak - esőzés, mely negyven napig tartott, a "nagy mélység minden forrásai" - a folyók, tavak, tengerek kiléptek medrükből, a föld mélyéből víz buzgott elő. Valamilyen erő kiszippantotta a vizeket földalatti járataikból? Vagy az éghajlat felmelegedése következtében megolvadtak a gleccserek, magashegyi hómezők s a lezúduló víztömeg megemelvén a földi, földalatti vizek szintjét, elborította a föld nagyrészét? De erről majd később.

(Folytatjuk)

Téka

MAGYAROK EURÓPÁBAN I-IV.

Vajon lehetséges-e ideológiai-politikai előírások és propaganda nélkül nemzeti történeti szintézist írni? Vajon milyen az a nemzeti történelem, amelyik nem a közjogi, párt- és államhatalom alakulására, vagy éppen az osztályharcos szemléletre építi a múltat? Egyáltalán lehet-e másként írni és beszélni a múltról, mint ahogy ezt addig tettük?

Engel Pál Beilleszkedés Európába, a kezdetektől 1440-ig című kötete a középkori magyar királyság történetét foglalja magába.

A szerző célja, hogy megmutassa a magyar történelemnek azt az arcát, amelyet a magyarság csak így egyszerűen középkornak ismer, s melyben évszázadok munkájával, kudarcok és sikerek közepette kifomálódtak mai - részben antik, részben keresztény gyökerű - kultúránk alapjai.

Szakály Ferenc Virágkor és hanyatlás, 1440-1711 című kötete annak a harmadfél évszázadnak a történetét mutatja be, melyben a magyarság sorsát részben a török fenyegetés, részben az akkori világ két legerősebb birodalma - a török és Habsburg - közé szorultsága határozta meg.

Az időszak új szintézise nagy hangsúlyt helyez a politikában a mindennapi történések, a hősök egyéni tulajdonságainak bemutatására, az események olvasmányos elbeszélésére.

Kosáry Domokos Újjáépítés és polgárosodás, 1711-1867 című könyvében bemutatja, hogy Európa történeti modelljét minden tagoltsága és sokszínűsége ellenére egy összefüggő egységnek kell tekintenünk, amelybe mint elemeinek, alkotórészeinek egyike, Magyarország is beletartozott.

A könyv magyar történetírás legjobb szintetizáló hagyományait folytatja hatalmas tényanyag, az európai történelem áramlatainak egyedülálló ismeretének birtokában, olvasmányos előadásmódban.

Glatz Ferenc A modern Magyarország Magyarország, 1867-től című könyve a sorozat negyedik kötete lesz.

Anekdotakincs

Tollkereskedő

Victor Hugo Poroszországba látogatott. A határon a kérdőívet kitöltő csendőr megkérdezte tőle:

- Mivel foglalkozik?

- Írok - felelte Hugo.

- Azt kérdeztem, mivel keresi a kenyerét?

- Tollal - hangzott a válasz.

A csendőr beírta: "Hugo - tollkereskedő".

*

Százharminc szó percenként

Anatole France alkalmazott egy fiatal gyorsíró leányt, s így szólt hozzá:

- Úgy látom, igen jó gyorsíró.

- Százharminc szót írok percenként - felelte a lány.

- Százharminc szót percenként? - kiáltott fel az író. - De gyermekem, honnan vegyek én ennyit magának.

*

Műértők

Nagy Sándor megtekintette Apellész által készített portréját, és nem nagyon dicsérte meg a mestert. Amikor bevezették a császár lovát, az hangos nyertéssel üdvözölte a festményen lévő társát.

Apellész megjegyezte:

- Uralkodóm, a ló nagyobb műértőnek bizonyult nálad.

Az élelméjűség természete

Bernard Shaw-tól megkérdezték:

- Árulja el, kérem, hogyan tudja bármely pillanatban kigondolni az ön híres, bölcs, élelméjű mondasait?

- Ez rendkívül egyszerű - felelte Shaw. - Valami rendkívüli ostobaságra gondolok, és nyomban pont az ellenkezőjét mondom.

*

Távolítsák el a feleslegest

Auguste Rodint megkérdezték, hogyan alkot.

- Roppant egyszerűen - válaszolta Rodin -, veszek egy márványtömböt, és lekalapálom róla a feleslegest.

*

A cár-orvos

V.V. Vereszajev, a híres orosz író eredetileg orvos volt. Mint ilyenhez fordult hozzá egyszer egy író.

Vereszajev megvizsgálta a beteget, és mosolyogva így szólt:

- Tudja, hogy én cár-orvos vagyok?...

- Mit jelent ez, Vikentyij Vikentyevics? - kérdezte az aggódó páciens.

- A cár-orvos? Roppant egyszerű: a cár-ágyú nem lő, a cár-harang nem szól, a cár-orvos nem gyógyít... Nevetéses bevallanom, de már nem tudom, hogyan kell receptet írni.

NYOMTATÓK

HP LaserJet III	199.000.-Ft
HP LaserJet IIIP	129.000.-Ft
HP LaserJet series II	149.000.-Ft
HP LaserJet IIP	99.900.-Ft
HP DeskJet Plus	69.900.-Ft
1+2 év garancia		
EPSON FX 850	34.900.-Ft
EPSON FX 1050	43.900.-Ft
EPSON DFX 5000	169.000.-Ft
1 év garancia		
FUJITSU DL 1100 ff	35.900.-Ft
FUJITSU DL 1100 színes	38.900.-Ft
FUJITSU DL 4400 ff	95.000.-Ft
FUJITSU DL 5600 színes	155.000.-Ft
1 év garancia		
Mannesmann Tally MT 81	17.900.-Ft
Mannesmann Tally MT 82	44.000.-Ft
Mannesmann Tally MT 131	52.000.-Ft
Mannesmann Tally MT 904	129.000.-Ft

SZÁMÍTÓGÉPEK

IBM kompatibilis számítógép konfigurációk		
AT 286-16		
40 MByte Monochrom	59.900.-Ft
40 MByte VGA	95.900.-Ft
80 MByte VGA	119.900.-Ft
AT 386-16 SX		
80 MByte Monochrom	99.900.-Ft
120 MByte VGA	149.900.-Ft
AT 386-25 CACHE		
40 MByte Monochrom	109.900.-Ft
80 MByte VGA	169.900.-Ft
AT 386-33 CACHE		
80 MByte VGA	189.900.-Ft
120 MByte VGA	199.900.-Ft
AT 486-25 CACHE		
120 MByte VGA	249.900.-Ft
AT 486-33 CACHE		
120 MByte VGA	269.900.-Ft

PROCONTROL
ELECTRONICS LTD.

AMERIKAI-MAGYAR VEGYESVÁLLALAT

Áraink NETTÓ árak,
a 25% AFA-t nem tartalmazzák.

Szeged, Széchenyi tér 3.
Tel:62/24-711 Fax:62/14-477

PC Budapest, Wesselényi u. 76.
Tel/Fax:121-1446

PC Debrecen, Jókai u. 1.
Tel/Fax:52/32-222